

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

PREVENTIVE ACTIVITIES OF THE INVESTIGATOR DURING THE INVESTIGATION OF ILLEGAL POSSESSION OF A VEHICLE

Янковий М.О., к.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5178-084X

У статті з урахуванням сучасного стану розвитку криміналістичної науки та правоохоронної практики досліджено профілактичну діяльність слідчого у структурі криміналістичної методики розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом, акцентовано увагу на відмінності криміналістичної профілактики від профілактики, яку вивчає наука кримінологія. Проаналізовано найбільш поширені слідчі (розшукові) дії (огляд місця події, допит), які можуть сприяти виявленню та усуненню обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортним засобом. Автором наголошено на необхідності регламентації у КПК України системи профілактичних заходів, які мають вживати органи досудового розслідування.

Обґрунтовано, що роль профілактичної діяльності слідчого у структурі криміналістичної методики розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом полягає в тому, що криміналістична профілактика таких кримінальних правопорушень проявляється у динаміці роботи правоохоронних органів у межах кримінального провадження. За результатами дослідження надано перелік профілактичних заходів, які може провести слідчий під час розслідування.

Підкреслено, що традиційно розробкою науково-технічних засобів займається криміналістична наука. Вона розробляє та залучає із інших галузей знань різноманітні рекомендації, прийоми, методи, методики, без яких неможливо розкрити чи розслідувати злочини. Тому питання криміналістичного забезпечення профілактики незаконного заволодіння транспортним засобом потребують належної уваги.

Акцентовується увага на необхідності подальшого дослідження незаконного заволодіння транспортним засобом як підґрунтя підготовки відповідних методичних рекомендацій для підрозділів Національної поліції, залучених в орбіту боротьби з правопорушеннями у сфері безпеки дорожнього руху.

Ключові слова: профілактична діяльність, слідчий, досудове розслідування, докази, транспортний засіб, незаконне заволодіння, методика розслідування, слідчі (розшукові) дії, Національна поліція.

Taking into account the current state of development of forensic science and law enforcement practice, the article examines the preventive activity of the investigator in the structure of the forensic method of investigating illegal possession of a vehicle, focusing on the difference between forensic prevention and prevention studied by the science of criminology. The most common investigative (search) actions (survey of the scene, interrogation) that can contribute to the detection and elimination of circumstances that contributed to the commission of criminal offenses related to the illegal possession of a vehicle were analyzed. The author emphasized the need to regulate the system of preventive measures in the CCP of Ukraine, which should be used by pre-trial investigation bodies. It is substantiated that the role of the preventive activity of the investigator in the structure of the forensic method of investigation of illegal possession of a vehicle is that the forensic prevention of such criminal offenses is manifested in the dynamics of the work of law enforcement agencies within the criminal proceedings. Based on the results of the study, a list of preventive measures that the investigator can carry out during the investigation is provided.

It is emphasized that forensic science traditionally deals with the development of scientific and technical means. It develops and attracts from other fields of knowledge various recommendations, techniques, methods, techniques without which it is impossible to solve or investigate crimes. Therefore, the issue of forensic protection of the prevention of illegal possession of a vehicle requires due attention.

Attention is focused on the need for further research into illegal possession of a vehicle as a basis for the preparation of relevant methodological recommendations for the National Police units involved in the orbit of combating offenses in the field of road traffic safety.

Key words: preventive activity, investigator, pre-trial investigation, evidence, vehicle, illegal possession, investigation method, investigative (search) actions, National Police.

Постановка проблеми. Розвиток демократичної України, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1], передбачає зміцнення правової держави, вирішення багатьох складних теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення гарантованих Конституцією України прав та інтересів громадян, належного правопорядку.

Вивчення практики боротьби зі злочинністю дає підстави говорити про те, що одним із пріоритетних напрямків цієї боротьби є профілактика кримінальних правопорушень. Провідну роль у зазначеній профілактиці відведено правоохоронним органам, зокрема Національній поліції, яка має для цього відповідні повноваження, сили та засоби [2]. Спираючись на науково-обґрунтовану правову теорію в поєднанні з передовою практикою, вони покликані в умовах сьогодення по-новому вирішувати це завдання. Тому від науково-методичного забезпечення їхньої діяльності значною мірою залежить вирішення важливої загальнодержавної програми з профілактики злочинності.

Концептуальні основи криміналістичної профілактики злочинів уже досить давно було закладено відомими вітчизняними вченими-криміналістами, зокрема, В.П. Колмаковим (1961 р.), Ф.А. Лопушанським (1973 р.), В.С. Зеленецьким (1975 р.) та іншими.

Значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили також науковці: О.А. Борідько, А.Ф. Волобуєв, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.П. Корж, М.В. Корнієнко, Г.А. Матусовський, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, О.О. Юхно, М.О. Янковий та інші, роботи яких мають суттєве наукове й практичне значення і служать підґрунтям подальших наукових досліджень.

Разом із тим слід відмітити, що проблема профілактики кримінальних правопорушень у нашій країні довгий час була заідеологізованою і це не могло не відобразитися у відповідних теоретичних концепціях, викладених у науковій і навчальній літературі. Також у системі профілактики антисуспільних явищ ще недостатньо визначена роль криміналістичної науки. У відповідній криміналістичній літературі знайшли вирішення лише окремі аспекти даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання профілактичної діяльності слідчого у структурі криміналістичної методики розслідування кримі-

нальних правопорушень неодноразово досліджувалися відомими вітчизняними вченими-криміналістами, серед яких О. Баганець, А. Волобуєв, А. Десятник, І. Павленко, М. Сербін, Р. Степанюк, А. Форостяний, В. Шепітько, В. Шибіко та інші. Безперечно, вчені зробили вагомий внесок за вказаним напрямом, але їх дослідження спрямовані переважно на прогалини Кримінального процесуального кодексу (2012р.) [3] щодо належності причин та умов, які сприяли скоєнню кримінального правопорушення, до обставин, що підлягають доказуванню, передбачених ст. 91 КПК України.

На наше глибоке переконання, дослідження проблеми попередження кримінальних правопорушень слід здійснювати лише на базі комплексного та системного підходів, наукові та пізнавальні можливості яких за останні роки мають усе більше застосування. Комплексність та системність запобіжного впливу на злочинність є складним, внутрішньо взаємопов'язаним і цілісним процесом, що охоплює всі форми позитивного впливу на правопорушення, які існують. Цей процес, в силу свого впливу, пов'язаний із соціально-економічними та ідеологічними змінами і чутливо реагує на негативні явища в нашому житті. Тому слідчий під час розслідування кримінального провадження, крім встановлення та доказування обставин вчинення злочину і причетності певного підозрюваного до його скоєння, зобов'язаний виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Відтак, сучасний підхід до профілактичної діяльності слідчого повинен бути значно розширений, враховуючи наукові здобутки попередників.

Мета статті. На основі викладеного, а також досягнень суміжних галузей знань (кримінальне право, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність, кримінологія, психологія, логіка тощо), сформулювати завдання дослідження, яке полягає у з'ясуванні сутності профілактичної діяльності слідчого під час розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом.

Виклад основного матеріалу. Тлумачний словник української мови термін «профілактика» трактує як систему заходів, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню якихось негативних процесів (хвороби, злочинності тощо) [4, с. 541]. Профілактична діяльність, – справедливо зазначає О. Борідько, є органічною частиною розслідування кримінальних правопорушень, яка здійснюється методами та засобами, передбаченими кримінально-процесуальним законом, і спрямована на попередження злочинів [5, с. 220].

Цілком слушно доповнює зазначену точку зору М. Корнієнко, який у профілактиці злочинів вбачає одне з важливих завдань органів виконавчої влади у боротьбі зі злочинністю. Її перевага як методу зміцнення громадського порядку, на думку вченого, полягає, по-перше, у виявленні та усуненні у процесі профілактичної роботи причин і умов, що дозволяє, як правило, запобігти не одному конкретному, а певній кількості можливих правопорушень; по-друге, у здійсненні заходів індивідуальної профілактики, які мають виховний вплив на конкретних осіб, дають можливість попередити конкретні правопорушення [6, с. 91].

Таким чином, діяльність слідчого по виявленню причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення – це процес, який вимагає від слідчого певних знань і практичних навичок. Однак, як свідчить вивчення цієї сторони діяльності слідчого, ще не всі слідчі володіють методикою виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів. Певні загальні дослідження в цьому напрямку нами були проведені раніше [7, с. 55-59], а також проводились дослідження особливостей профілактичної діяльності слідчого в умовах надзвичайних правових режимів [8, с. 45-48].

Масова комп'ютеризація, яка розпочалася в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., стрімкий розвиток сфери інформа-

ційних технологій призвели до розвитку ринку різногалузевого комп'ютерного програмного забезпечення, своєю чергою постійно генеруючи нові види послуг у різних сферах суспільного життя. Це, в свою чергу, змушує злочинців вдосконалювати свої здібності та вигадувати нові способи незаконного заробітку з намаганнями уникати відповідальності. До прикладу, сфера незаконного обігу транспортних засобів – найвища кримінальна активність спостерігається в мегаполісах України. До таких регіонів можна віднести: Київ, Харків, Дніпро, Львів, Одесу та ін. До того ж, вищезазначені регіони не лише виділяються високою кримінальною активністю у сфері незаконного обігу автотехніки, але й самі стають своєрідними «донорами» злочинності для інших регіонів. Такі виклики змушують правоохоронні органи «підлаштуватися» до вимог часу та вдосконалювати як законодавчу базу, так і методику розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. У світлі зазначеного, сучасний формат незаконного заволодіння транспортними засобами, крім того, що є досить розповсюдженим кримінальним правопорушенням, представляє собою високотехнологічні способи заволодіння з використанням останніх досягнень науково-технічного прогресу.

Криміналістичні методи слідчої профілактики, на нашу думку, повинні бути завжди направлені на припинення кримінального правопорушення, вчинення якого розпочалося, або попередження кримінального правопорушення, вчинення якого готується. Загалом, діяльність слідчого з профілактики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом, складається з:

- виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів;

- прийняття відповідних заходів по їх усуненню.

Так, оглядаючи місце події, слідчому варто у зазначеному контексті обов'язково звертати увагу на наступне:

- які протиугінні системи встановлено на автомобілі, в тому числі приховані;

- наявність обладнання автомобіля сигналізацією, електронними засобами захисту, GPS-навігатором тощо;

- чи залишені у багажнику й салоні які-небудь предмети, цінності;

- чи не залишені в салоні свідоцтво про реєстрацію автомобіля, посвідчення на право керування транспортними засобами, мобільні телефони або інші телекомунікаційні пристрої;

- наявність слідів проникнення до транспортного засобу (відключення сигналізації та інших пристроїв проти викрадення, слідів злочинців (недопалків цигарок, слідів взуття тощо),

- основні характеристики місця злочину (наявність та розташування освітлення, житлових приміщень, підприємств, установ, організацій, обладнаних камерами зовнішнього відеоспостереження тощо).

- визначення місця проникнення злочинців на територію стоянки;

- віддаленість місця паркування викраденого транспортного засобу від прожекторів освітлення, пунктів чи маршрутів огляду й спостереження охоронцями.

Під час допиту потерпілого потрібно з'ясувати наступні обставини:

- наявність обладнання автомобіля сигналізацією та іншими охоронними пристроями, GPS-навігатором;

- особливі ознаки автомобіля;

- наявність документів або цінних речей в салоні автомобіля та ін.;

- чи наявні у потерпілого документи та ключі від викраденого транспортного засобу (зокрема, дублікати, їх кількість, у яких осіб знаходяться);

- які особи керували викраденим транспортним засобом за домовленістю з потерпілим, чи були вони обізнані про засоби захисту;

- традиційне місце паркування;
- чи було застраховано транспортний засіб;
- хто мав доступ до приміщення, де зберігався транспортний засіб і звідки було здійснено викрадення;
- де, коли та за яких умов здійснював ремонт та обслуговування свого транспортного засобу, зокрема обладнував його сигналізацією та іншими засобами захисту від незаконного заволодіння;

- інша важлива для розслідування інформація.

До завдань допиту свідків входить своєчасне одержання необхідної (повної й достовірної) інформації про те, що трапилося. У разі викрадення автотransпортного засобу з охоронюваного гаража або з платної стоянки, в сторожа необхідно з'ясувати:

- кількість злочинців та їх прикмети;
- чи не знає сторож кого-небудь із них;

- з ким із працівників гаража, на думку сторожа, могли зустрітися злочинці під час вчинення кримінального правопорушення;

- як здійснювалася охорона гаража;

- чи були раніше подібні випадки і які заходи вжиті адміністрацією. Однак слідчому необхідно враховувати, що причиною незаконного заволодіння автотransпортними засобами нерідко є недбалість сторожів. Останні, щоб приховати цю обставину, можуть давати неправдиві показання.

Варто пам'ятати, що підготовка до допиту потерпілого та свідків по досліджуваній категорії кримінальних проваджень вимагає від слідчого обізнаності щодо певних спеціальних питань, пов'язаних з транспортними засобами, умовами та особливостями їх експлуатації, обладнанням та функціонуванням сигналізації, інших технічних заходів, спрямованих на протидію незаконному заволодінню транспортними засобами тощо. У зв'язку з чим слідчий має ознайомитись зі спеціальною літературою, проконсультуватись у відповідних спеціалістів або запросити їх для участі у допиті, щоб всі необхідні питання були висвітлені кваліфіковано та в достатньому обсязі.

Також до переліку основних завдань слідчої профілактики необхідно віднести: своєчасне виявлення та розкриття злочинів специфічними криміналістичними методами та засобами, оперативне розслідування злочинів і викриття організаторів, усіх учасників організованої групи, злочинної організації, винних у вчиненні злочину, з використанням тактичних прийомів, науково-техніч-

них засобів, більш удосконалених методів розслідування; виявлення та дослідження особливостей типових слідчих ситуацій профілактичного характеру, які складаються при розслідуванні, вироблення на їх підставі головних напрямів криміналістичної діяльності з попередження злочинів.

Осторонь цієї проблеми не можуть залишатися ні державні органи влади, ні правоохоронні органи. Тісний зв'язок і постійна взаємодія поліції з органами управління і громадськістю – одна із важливих умов вирішення завдань, спрямованих на зменшення злочинів, усунення різних причин, що їх породжують.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки, слід констатувати, що під час розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом є начасна необхідність дослідження проблеми попередження зазначених кримінальних правопорушень, що можливе лише на базі комплексного та системного підходів, з використанням засобів та методів криміналістики.

Разом з тим слід підкреслити, що питання формування в криміналістиці вчення про криміналістичну профілактику злочинів залишається дискусійним, хоча абсолютна більшість вчених-криміналістів і практичних працівників сьогодні визнають, що криміналістика виникла та розвивається як наука, яка сприяє розкриттю, розслідуванню та попередженню кримінальних правопорушень. Ми підтримуємо точку зору більшості криміналістів про те, що попередження злочинів відноситься до предмета криміналістики і є видом криміналістичної діяльності. Криміналістична профілактика, як складова юридичної профілактики, представляє собою цілеспрямовану систему криміналістичних засобів, прийомів і методів профілактичного характеру.

Незважаючи на певну розробленість окремих питань профілактичної діяльності слідчого, проблема в цілому та її методологія потребують подальших спеціальних досліджень. Криміналістичну профілактику слід розглядати в трьох аспектах: як сферу практичної діяльності правоохоронних органів, як науковий напрям (теорію, вчення) у криміналістиці, як специфічний об'єкт управлінського впливу. Але будь-яка класифікація стосовно як пізнавальної, так і діяльнісної її сторони – не може носити замкнутого характеру. Вона завжди повинна бути «відкрита» для нових пізнавальних процесів, нових прийомів практичної дії, запрошенням до комунікації у форматі зазначеної проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Редакція від 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.10.2023).
4. Новий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. : І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : Голяка В. М., 2010. 768 с.
5. Борідько О. А. До визначення поняття профілактичної діяльності слідчого. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 218 – 221.
6. Корнієнко М.В. Напрями вдосконалення законодавства України для забезпечення дієвої протидії насильницьким злочинам щодо дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 89-92.
7. Янковий М.О. Криміналістична профілактика злочинів як складова слідчої діяльності. *Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць*. Вип. 44 / редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса : Юридична література, 2008. С. 55-59.
8. Янковий М.О. До питання криміналістичної профілактики злочинів в умовах надзвичайних правових режимів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 45-48.